

Girona, novembre del 2009

PROJECTE UNIVERSITAT – ESCOLES: LA IMPLEMENTACIÓ D'ESTRATÈGIES DE PRÀCTICA REFLEXIVA EN LA FORMACIÓ INICIAL DELS MESTRES D'EDUCACIÓ INFANTIL.

Begoña Piqué Simón
Universitat de Barcelona
bpique@ub.edu

M. Antònia Pujol Maura
Universitat de Barcelona
mapujol@ub.edu

Núria Lorenzo Ramírez
Universitat de Barcelona
nuria.lorenzo@ub.edu

Pere Rius Serra
Universitat de Barcelona
pererius@ub.edu

RESUM

L'experiència formativa que presentem a continuació s'ha dut a terme el curs acadèmic 2008-2009, en l'àmbit de la formació inicial de mestres d'educació infantil, amb un grup d'estudiants de 1er i en el marc de l'assignatura Didàctica General i Atenció a la Diversitat (DGAD), de caràcter troncal, obligatòria i anual. Per dur-la a terme hem comptat amb la col·laboració de mestres en actiu de l'Etapa d'Educació Infantil de dues escoles de Sant Andreu (La Maquinista i Eulàlia Bota), a partir de la creació d'una comissió mixta de treball entre Universitat i Escoles. Aquesta experiència ens ha facilitat la incorporació d'estratègies de pràctica reflexiva a partir de la participació directa dels estudiants en entorns d'aprenentatge propis de l'exercici docent, les aules d'educació infantil. La intervenció dels nostres estudiants ha estat possible gràcies a l'organització i planificació curricular de les escoles en diferents espais i ambients d'aprenentatge que han permès un treball col·laboratiu entre mestres, estudiants i professorat. El resultat d'aquesta experiència ha respòs a l'objectiu comú d'implimentar noves metodologies per a contribuir a la millora de l'acció docent a través de la participació conjunta de dos col·lectius: universitat i escola.

COMUNICACIÓ

L'experiència respon a una iniciativa de col·laboració entre la Universitat de Barcelona i Centres d'Educació Infantil i Primària de Sant Andreu, al llarg del curs 2008-2009. La justificació i rellevància del projecte prové de dues necessitats formatives i educatives concretes que esdevenen problemàtiques:

- En primer terme, des de l'àmbit universitari i de la formació inicial, en concret en el marc de l'assignatura de Didàctica General i Atenció a la Diversitat (DGAD) de 1er curs de l'Ensenyament de Magisteri, de l'Especialitat d'Educació Infantil, de la Facultat de Formació del Professorat, la necessitat del professorat universitari en la cerca de noves metodologies per a la gestió de grups nombrosos d'estudiants en formació, atenent els criteris d'atenció, seguiment i avaluació del nou Espai Europeu d'Educació Superior (EEES).
- En segon terme, la sol·licitud de col·laboració en la formació permanent dels mestres d'educació infantil de les escoles La Maquinista i Eulàlia Bota (Sant Andreu), per a la incorporació de noves metodologies que responguin als objectius de l'educació infantil del segle XXI.

La novetat d'aquest experiència radica en la implementació d'estratègies de pràctica reflexiva a partir del treball col·laboratiu entre estudiants de magisteri i professionals

docents en actiu de les escoles, a través de la participació activa i directa en l'organització de diferents espais d'aprenentatge amb infants de 3 a 5 anys.

El projecte s'emmarca en tres **objectius generals**:

- 1) Incorporar noves metodologies docents per a la implementació dels nous plans docents: reducció del nombre d'estudiants en les sessions presencials, avaluació continuada compartida i aplicació dels aprenentatges a la pràctica professional.
- 2) Relacionar els aprenentatges teòrics amb l'exercici docent a l'escola tot promovent el sentit crític, la presa de decisions i la pràctica reflexiva a través del treball en equip.
- 3) Assegurar l'adquisició de competències docents suficients que facilitin la inserció professional dels estudiants i l'actualització dels docents en actiu per donar resposta a les exigències de l'escola d'avui.

Els **objectius específics** per a cada un dels col·lectius que participen en l'experiència són:

1. Objectius a assolir per part de la comunitat universitària:
 - 1.1. Oferir una formació als mestres de l'escola a partir de la pràctica reflexiva trobant els aspectes necessaris que responguin als objectius generals.
 - 1.2. Relacionar els aprenentatges teòrics amb l'exercici docent a l'escola tot promovent el sentit crític, la presa de decisions i la pràctica reflexiva a través del treball en equip.
 - 1.3. Assegurar l'adquisició de competències docents suficients que facilitin la inserció professional dels estudiants per donar resposta a les exigències de l'escola actual.
 - 1.4. Incorporar noves metodologies docents per descobrir els paràmetres necessaris que garanteixen els aprenentatges en diversitat i fan possible una escola inclusiva.
2. Objectius a assolir per part dels centres escolars:
 - 2.1. Reflexionar sobre la pràctica i incorporar millores a partir de la reflexió conjunta amb la comunitat universitària.
 - 2.2. Incorporar metodologies i estratègies que permetin respondre als reptes de l'escola inclusiva del segle XXI.
 - 2.3. Permetre l'observació dels processos d'aprenentatge, les interaccions i el desenvolupament individual i grupal dels infants.
 - 2.4. Facilitar l'atenció als diferents ritmes i estils d'aprenentatge a partir de la incorporació de metodologies que permetin a l'infant ser el protagonista del seu procés d'aprenentatge.

Per al desenvolupament de l'experiència es crea una comissió mixta de treball UNIVERSITAT - ESCOLA amb les finalitats següents:

- L'impacte d'innovacions docents amb la incorporació de metodologies de formació de pràctica reflexiva (millora personal i professional)
- La relació entre l'ensenyament universitari i el món laboral (educació superior i escola d'educació infantil)
- L'adquisició d'habilitats i competències dels estudiants i professionals docents (novells i experts)

A partir d'una planificació inicial en la que s'estableix la intervenció educativa conjunta (professorat-estudiants-mestres) en diferents espais d'aprenentatge fora del campus universitari i amb una periodicitat setmanal, s'organitzen diferents moments d'anàlisi i reflexió compartida que han donat lloc a l'aprenentatge d'estratègies i recursos didàctics que assegurin una intervenció educativa de qualitat i atenta a la diversitat, tot descobrint el valor que té la pràctica reflexiva en els processos de formació.

La intervenció de les estudiants a les escoles La Maquinista i Eulàlia Bota.

L'assignatura DGAD, de caràcter troncal, obligatòria, anual i de 12 crèdits, es realitza els dimecres i divendres, de 8:30 a 10:30 hores (4 hores setmanals), amb un total de 73 estudiants.

La disponibilitat dels dimecres per a la realització del projecte ha estat una concessió del cap d'estudis d'educació infantil de la Facultat de Formació del Professorat, que ha permès la coincidència d'aquest dia en 1 sessió de classe i docència, de les 2 sessions de 2 hores que conté l'assignatura de DGAD, i a més s'ha desenvolupat en la primera franja horària de docència del torn de matí, sense cap altra més assignatura al darrera. Aquest fet ha possibilitat la mobilitat dels estudiants i l'ampliació horària de permanència en els centres educatius més enllà de l'horari de classe.

L'escola La Maquinista és una escola de nova creació amb dues aules de P3, amb 50 alumnes i 4 mestres que formen l'equip docent. L'escola Eulàlia Bota imparteix educació infantil i primària, disposa d'aules de P3, P4 i P5 amb un total de 177 alumnes i 10 mestres a l'equip docent. En el desenvolupament del projecte també estan implicats els corresponents equips directius, els mestres especialistes, les famílies, la inspecció educativa i diferents responsables municipals del districte de Sant Andreu.

L'organització de les estudiants ha estat a través d'una distribució del grup classe en 6 grups de 10-12 estudiants que, durant tres sessions consecutives, han assistit a les respectives escoles i han participat en els espais d'aprenentatge i tallers planificats pels corresponents equips docents. En una quarta sessió, han estat les mestres les que han assistit a l'aula de la universitat per compartir, reflexionar i valorar les aportacions realitzades per les estudiants.

En concret, mentre dos grups d'estudiants assisteixen a les escoles, els altres quatre grups assisteixen a classe en sessió presencial. Cada mes han assistit dos grups a les escoles i al final del semestre tots els grups han pogut intervenir a l'escola. Els grups que durant el primer semestre han assistit a l'escola La Maquinista, al segon semestre han assistit a l'escola Eulàlia Bota; i a la inversa, els grups que durant el primer semestre han assistit a l'escola Eulàlia Bota, al segon semestre han assistit a l'escola La Maquinista.

Al mateix temps s'han realitzat sessions mensuals de co-tutories, en les que les estudiants han intercanviat els aprenentatges adquirits, d'una banda fruit de la seva intervenció a les escoles i, de l'altra, de la seva participació a les sessions de classe. Cada estudiant ha comptat amb un company/a tutor/a amb qui ha compartit diferents aprenentatges obtinguts a través de les diverses activitats d'aprenentatge previstes en el pla docent de l'assignatura, i que han intercanviat a partir de l'elaboració d'un diari d'aprenentatge.

Relació entre els espais dissenyats i el plantejament curricular.

Els equips de les escoles valoren positivament la implicació d'agents actius de l'àmbit universitari en la pràctica educativa, per tal d'incorporar una aplicació real i concreta de noves metodologies didàctiques que afavoreixin l'atenció a la diversitat d'alumnes, i es doni resposta a les noves exigències socials i educatives del nens i nenes que inicien

la seva escolarització, alhora que es propicien processos d'actualització i millora professional.

La planificació curricular d'ambdues escoles es planteja a partir d'una oferta organitzativa que contempla diferents espais educatius (quadre 1) que responen a la varietat de tipus d'aprenentatge i àmbits curriculars: lingüístic-verbal, lògic-matemàtic, espacial, corporal-quinestèsic, musical, naturalista, intrapersonal i interpersonal. Aquesta metodologia precisa de la participació d'un nombre elevat d'educadors/es que doni suport a la tasca educativa de l'equip docent, assegurant una atenció individualitzada dels infants en el seu procés d'aprenentatge.

ESPAIS	CAPACITATS	APRENTATGES
Espai del moviment	Ser i actuar d'una manera cada vegada més autònoma.	Corporal- quinestèsica Musical
Espai de les construccions	Pensar i a comunicar	Lògic-matemàtica. Espacial.
Espai de la representació	Pensar i a comunicar	Intrapersonal Espacial
Espai dels experiments	Descobrir i tenir iniciativa	Naturalista
Espai de la cuina	Ser i actuar d'una manera cada vegada més autònoma.	Lògic-matemàtica. Corporal-quinestèsica
Espai del joc simbòlic	Convivre i habitar el món	Interpersonal. Lingüística.
Espai de reflexió i descans	Ser i actuar d'una manera cada vegada més autònoma	Intrapersonal

Quadre 1. Espais d'aprenentatge i disseny curricular

Malgrat els espais han estat pensats per a respondre a l'estimulació dels diferents aprenentatges i capacitats, s'ha d'entendre que no es treballa purament un aspecte en cadascun d'ells i que aquesta estructura és un intent de sistematitzar i lligar els objectius que es pretenen. D'altra banda cal deixar clar que aquesta metodologia està complementada per altres propostes metodològiques: projectes, tallers i grups interactius que incideixen en l'estimulació de totes les capacitats dels infants.

Participació de les mestres a la facultat

La metodologia utilitzada en la participació mensual de les mestres a l'aulari de la facultat en l'horari corresponent a l'assignatura, ha estat la següent:

- Assistència a la facultat d'una representació de mestres de les dues escoles la 4a setmana, següent a la finalització de la intervenció dels grups.
- Plantejament de les temàtiques corresponents al pla docent de l'assignatura: el rol del/la mestre/a, les característiques dels infants, l'ambient d'aula, el currículum i la programació, els materials curriculars i les metodologies educatives.

- Presentació dels grups d'estudiants dels aspectes que els han sorprès, les qüestions que els ha creat dubtes i les alternatives educatives que proposen (quadre 2).
- Realització d'un debat obert amb intercanvi d'opinions i aportacions, entre les mestres i estudiants, que afavoreixen la reflexió sobre la pràctica educativa i que aconsegueix l'ampliació i concreció de coneixements.
- Incorporació dels continguts treballats a les reunions de cicle dels diferents equips docents, per compartir els coneixements adquirits i aportar propostes de canvi en la pràctica docent.

QUÈ ENS HA SORPRÈS?	QUE NO ENS HA QUEDAT CLAR?	QUE PROPOSEM?
<ul style="list-style-type: none"> ○ Des del primer dia se'ns ha tractat com a mestres. ○ La iniciativa per crear activitats diferents per dinamitzar l'aprenentatge. ○ La naturalitat dels nens davant la nostra presència. ○ La importància de la presentació en iniciar una classe. ○ La dificultat de compenetrar les necessitats d'un nen amb problemes amb la resta de la classe. ○ Posar en pràctica els valors que inculques als nens. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Quin grau d'ajuda hem d'oferir als nens. ○ Com es preparen els espais. ○ De quina manera s'avalua cada espai. ○ El criteri que segueixen les mestres alhora de dividir als nens en grups classe i taules. ○ Fins a quin punt es pot "exigir" als infants a realitzar l'activitat. ○ És convenient que dos germans estiguin junts en la mateixa aula. ○ Hem d'acompanyar als nens al lavabo. ○ Com s'organitzen els patis. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Aprofitar que hi ha més d'un adult en la classe per realitzar activitats més complexes. ○ Utilitzar el recurs del suport per fer activitats alternatives en acabar l'activitat. ○ Explicar quin criteri s'ha seguit per programar les activitats. ○ Tenir un temps perquè els alumnes donin la seva opinió. ○ Poder tenir un temps amb la mestra per fer consultes del funcionament de la classe i del comportament dels infants.

Quadre 2. Presentacions dels estudiants

Seguiment i avaluació del projecte

El projecte ha tingut en compte diferents subjectes, moments i instruments per al seu seguiment i avaluació. Pel que respecta al professorat universitari, s'ha realitzat un contacte directe i periòdic setmanal entre els responsables directes del projecte, reunions mensuals amb els equips directius i trimestrals amb els equips docents. Per part dels estudiants s'ha realitzat semestralment el seguiment de la seva assistència i participació a les escoles, l'elaboració de les presentacions als mestres, el diari d'aprenentatge, les co-tutories i la carpeta d'aprenentatge. Pel que respecta als mestres s'ha considerat l'acollida dels estudiants i les orientacions inicials per a la seva intervenció als espais d'aprenentatge, així com la realització d'un recull significatiu de les intervencions dels estudiants i síntesi de les seves presentacions, que han compartit amb els cicles.

En darrer lloc, s'han dut a terme dues sessions de valoració general del projecte per part de tota la comunitat educativa, a través de la Jornada "L'educació, un acte conjunt", el mes de juny, i del Seminari de formació "Projecte Universitat – Escoles", el mes de juliol. La primera activitat ha permès posar a la pràctica els aprenentatges realitzats per part dels estudiants en una jornada col·lectiva en la que van dur a terme diferents activitats i joc pels infants de les dues escoles, i posteriorment es va procedir a la valoració conjunta de l'experiència realitzada. La segona activitat, ha consistit en unes sessions de treball de tots els professionals implicats per a valorar les avantatges, els canvis i dificultats que ha suposat el desenvolupament de l'experiència i les propostes de millora de cara al curs vinent.

CONCLUSIONS

La posada en marxa de l'experiència durant el curs acadèmic 2008-09, ens ha dut a les següents valoracions, fruit dels resultats obtingut en els diferents moments de seguiment, reflexió i avaluació previstos, però sobretot fruit de la jornada de cloenda i

del seminari de treball, on s'ha pogut compartir amb tots els implicats (estudiants, mestres, famílies, professorat), el sentit de la seva participació i el significat educatiu i formatiu.

Què ens aporta aquesta experiència? Quines avantatges comporta? Què hem après?

Per part de les escoles i mestres les ha ajudat a pensar en el projecte d'escola i en la metodologia que fan servir. Els ha permès fer xarxa i treballar conjuntament fent lligam entre escola i universitat, compartir amb altres escoles, estudiants i professionals universitaris el que es fa a escola. S'han pogut plantejar activitats que sense els estudiants de la UB no s'haguessin pogut desenvolupar i això ha permès programar i pensar l'activitat de forma diferent. Ha suposat un augment significatiu de les ajudes i recursos humans, fent possible la incorporació de noves metodologies. Les presentacions per part dels estudiants han estat valorades molt positivament fins el punt de causar sorpresa els comentaris realitzats sobre alguns aspectes del funcionament i organització de l'escola. Han vist una evolució en les preguntes que els estudiants han plantejat al llarg del curs i en les sessions. D'altra banda, venir a parlar amb els estudiants ha estat pels mestres un repte i els hi ha agradat molt, han sentit que era una oportunitat per explicar i justificar el que fan i fins a quin punt ho tenen clar o no, quines certeses i incerteses els hi planteja la pràctica docent. L'experiència ha estat molt gratificant per a tothom. Han après i també els ha sorprès el tracte professorat i estudiants.

Per part de la comunitat universitària, estudiants i professorat, s'ha donat molt valor a l'acollida feta per les escoles i al fet de viure en primera persona el "fer i sentir-se com a mestres", a través d'un tracte equitatiu i igualitari com qualsevol professional o membre del centre. L'escola a suposat un referent per als estudiants inclús per fer activitats d'altres assignatures (investigació educativa, llengua catalana, organització escolar). D'altra banda, el fet de que la proposta de treball per espais d'aprenentatge no hagi estat gaire dirigida els ha permès veure i aprendre com es pot ensenyar i aprendre donant als infants la possibilitat de ser els protagonistes del seu propi aprenentatge i assumint els mestres una tasca d'estimuladors i facilitadors de l'aprenentatge. També han pogut veure i copsar problemes i situacions que es donen a les escoles, que d'una altra manera no s'haguessin plantejat, com per exemple el tema de les colònies, les joguines a l'escola i tota una sèrie d'imprevistos que es donen en la vida de l'aula. Els aprenentatges adquirits pels estudiants cal valorar-los en qualitat i no en quantitat. Han après continguts bàsics però fonamentals i d'una forma vivencial, connectant teoria i pràctica i centrant-se en tot moment en el que és important dins de l'activitat docent que és l'alumne, l'infant i el seu desenvolupament personal i d'aprenentatge. S'han adonat el que implica fer de mestre i la responsabilitat de fer tot el possible per a que els alumnes aprenguin. També han vist el que és treballar en equip, la importància de relacionar teoria i praxis i de sentir que realment desitgen estudiar i exercir de mestres.

Entre tots hem fet pensar als estudiants a partir de la pràctica, de l'observació i del modelatge. Tothom s'ha sentit còmode i recolzat i això ha creat un clima especial de treball en equip i col·laboració.

Què hem hagut de canviar? En què ens hem adaptat? Quines dificultats hem hagut de superar?

Les escoles i mestres, han hagut de traslladar l'organització dels espais

d'aprenentatge al matí per coincidir amb la franja horària de l'assignatura i la disponibilitat dels estudiants. Al principi els hi semblava una mica complicat, però després dels primers dies d'organització i veient que tot funcionava, tothom es va relaxar i han sentit que l'ajuda dels estudiants els hi ha anat força bé perquè han pogut dedicar atenció a altres aspectes i situacions que tenien lloc a l'aula. La falta de temps ha estat un problema, en el sentit que els agradaria poder atendre als estudiants abans de la seva intervenció als espais per acollir-los, i després per resoldre els dubtes que se'ls generava. De totes maneres, s'ha valorat l'acollida inicial però s'ha relativitzat la resolució dels dubtes que han plantejat en comptar amb les sessions conjuntes de classe per fer-ho. El temps també ha estat un factor important en les possibilitats de compartir amb els companys de cicle les aportacions dels estudiants, i poder crear i recrear millor les propostes. Han manifestat l'opinió de que la 6a hora, d'una manera o una altra, els ha dificultat els aspectes de coordinació dins l'escola. Per últim, han participat altres persones de l'escola en el projecte, com la TEI i professionals especialistes, que inicialment no estava previst, però que ha estat molt gratificant per al seu reconeixement professional i personal.

Les estudiants i professorat han hagut de reajustar algunes de les sessions de co-tutories en no coincidir la planificació prevista amb l'assistència d'estudiants. Per altra banda, també s'han modificat algunes sessions de classe en donar-se la possibilitat de que les pròpies estudiants fessin l'acollida inicial a les escoles i la presentació de l'organització dels espais d'aprenentatge. També ha aparegut la necessitat de millorar les planificacions dels espais d'aprenentatge per part de les mestres i poder oferir orientacions educatives als estudiants. S'han hagut de realitzar sessions informatives a la comunitat educativa i incorporar a l'experiència a diferents agents educatius: inspecció educativa, consorci educació, tècnica educació del districte. S'ha vist necessari dedicar més temps per compartir moments de reflexió conjunta i d'avenç metodològic.

Quins aspectes podem millorar de cara al curs vinent? Quines propostes concretes podem fer?

Entre els aspectes a millorar i que esdevenen propostes per al proper curs, recollim les més significatives. La primera és la de mantenir la relació de les estudiants de 1er de carrera amb l'escola, obrint la possibilitat de col·laborar en el seu període de practicum. La segona es refereix al moment d'acollida de les estudiants i la sessió informativa del funcionament i organització de l'escola, prèviament a la seva intervenció. La tercera té a veure amb la possibilitat de que les estudiants estiguin més sessions a les escoles, enlloc d'una sessió setmanal fer-ne dos. La quarta és resoldre el tema d'horaris i dies que les estudiants aniran als centres, ajustant-se a l'horari escolar: dimarts i/o dijous de 9 a 10:30h. La cinquena es que els/les mestres vinguin a la UB acompanyades d'un altre company/a de la mateixa escola, per afavorir la implicació dels equips docents. La sisena fa referència a la difusió de l'experiència a través de publicacions, participació en jornades, tríptic informatiu per les famílies, articles en revistes educatives, vídeo de bones pràctiques, ..., entre altres. La setena va dirigida a ampliar el nivell de coneixement de l'experiència i la línia metodològica de les escoles, entre les escoles i de les escoles a la UB, fent xarxa educativa.

BIBLIOGRAFIA

BACH, E. i DARDER, P. (2004). *Des-educa't. Una proposta per viure i conviure millor*. Barcelona: Edicions 62.

FREIRE, P. (1921-1997). *Pedagogia de l'autonomia*. Xàtiva: Edicions del Crec: Denes, DL 2003.

GARDNER, H. (1995). *Inteligencias múltiples*. Barcelona: Paidós.

GIROUX, Henry. (1990). *Los profesores como intelectuales. Hacia una pedagogía crítica del aprendizaje*. Barcelona: Ediciones Paidós.

GOLEMAN, D. (1997). *Inteligencia emocional*. Barcelona: Kairos.

MEIRIEU, P. (1997). *Aprender sí. Pero ¿cómo?*. Barcelona: Ediciones Octaedro.

PERRENOUD, P. (2004). *Desarrollar la práctica reflexiva en el oficio de enseñar: profesionalización y razón pedagógica*. Barcelona: Graó.

POSTMAN, N. (1995). *Fi de l'educació. Una redefinició del valor de l'escola*. Vic: Eumo.

RANCIÈRE, J. (2002). *El Maestro Ignorante*. Barcelona: Editorial Alertes.

STAINBACK, S y STAINBACK, W. (1999). *Aulas inclusivas*. Madrid: Editorial Narcea.

WILD, R. (1999). *Educar para ser. Vivencias de una escuela activa*. Barcelona: Herder.

QUESTIONS I/O CONSIDERACIONS PER AL DEBAT

- Com fer el lligam entre el context universitari / formació inicial dels mestres i el context de les aules d'infantil i primària?
- Quina implicació i compromís requereix al professorat universitari?
- Què pot afavorir i facilitar el desenvolupament d'aquests projectes?
- Quina organització i planificació curricular requereix la implementació d'aquest tipus d'experiències?
- Com fem que els nostres estudiants desenvolupin un pensament pràctic, reflexiu i creatiu del que serà la seva tasca docent?
- Com fer que els nostres estudiants es sentin compromesos i implicats en el seu aprenentatge i al mateix temps amb una realitat educativa concreta: aula, centre, grup d'alumnes?
- La implicació personal i emocional és un factor clau per l'aprenentatge i el desenvolupament de l'experiència, quines propostes d'avaluació i seguiment serien les més adequades per un plantejament d'aquest tipus?

Barcelona, 2 de setembre de 2009